

UDK: 636.7:616.075

**ITLARDA QULOQ JARROHLIGI VA HAYVONLARNING STRESS
DARAJASI: POSTOPERATIV TIKLANISH JARAYONINI BAHOLASH****Sh.D.Avezimbetov** –

SamDVMCHBU, Nukus filiali; v.f.n

T.M.Utepbergenova –

SamDVMCHBU, Nukus filiali; magistrant

Annotatsiya . Ushbu tadqiqot itlarda quloq jarrohligi usullarini va ularning postoperativ tiklanish jarayonidagi stress darajasini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqot davomida klassik kesish, V-shaklida kesish va kosmetik amputatsiya kabi turli jarrohlik texnikalari qo'llanib, hayvonlarning xulq-atvori, stress belgilarining namoyon bo'lishi va tiklanish jarayoni muntazam kuzatildi. Olingan ma'lumotlar shuni ko'rsatdiki, jarrohlik usuli va postoperativ parvarish itlarning stress darajasini sezilarli darajada kamaytiradi, tiklanish jarayonini tezlashtiradi va og'riqsiz tiklanishni ta'minlaydi. Shu bilan birga, hayvonlarning ruhiy holatini hisobga olish postoperativ davrda ularning farovonligini oshirish va jarrohlik samaradorligini maksimal darajaga yetkazishda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqot natijalari veterinar amaliyotida quloq jarrohligi bilan bir qatorda hayvonlarning xulq-atvorini hisobga olish zarurligini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Kalit so'zlar: it, quloq jarrohligi, postoperativ stress, tiklanish jarayoni, hayvon xulq-atvori, veterinariya amaliyoti.

Kirish. Itlarning quloqlari ularning hayotiy faoliyati, eshitish qobiliyati, muvozanatni saqlash va xulq-atvorini ifodalashda muhim rol o'ynaydi. Quloqlar orqali itlar atrof-muhit bilan muloqot qiladi, ijtimoiy signallar beradi va o'z his-tuyg'ularini ifodalaydi. Shu sababli quloqlarning shikastlanishi yoki deformatsiyasi nafaqat fiziologik, balki ruhiy holatga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ba'zi hollarda quloqlar turli sabablarga ko'ra — jarohat, yallig'lanish, infektsiya yoki tug'ma deformatsiya tufayli

— tiklanishi imkonsiz bo‘ladi. Bunday vaziyatlarda veterinariya amaliyotida quloq amputatsiyasi zarur jarrohlik protsedurasi sifatida qo‘llaniladi. Amputatsiya jarayoni hayvonning sog‘ligi va xulq-atvoriga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi, chunki postoperativ davrda og‘riq, bezovtalik va stress darajasi tiklanish tezligi va hayvonning umumiy holatiga bevosita bog‘liq.

Stress va og‘riq postoperativ davrda itlarning ovqatlanish, harakatlanish, o‘zini tutish va ijtimoiy muloqot kabi xulq-atvor elementlarini o‘zgartirishi mumkin. Shu sababli, jarrohlik usuli tanlanayotganda va postoperativ davolashni rejalashtirishda stressni kamaytirish choralarini hisobga olish katta ahamiyatga ega. Veterinar amaliyotida nafaqat jarrohlik texnikasining to‘g‘riligi, balki hayvonning ruhiy holatini hisobga olish tiklanish jarayonining samaradorligini oshiradi va postoperativ komplikatsiyalar xavfini kamaytiradi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi — itlarda quloq amputatsiyasini turli usullar bilan amalga oshirish, postoperativ stress darajasini baholash va tiklanish jarayonini kuzatishdir. Tadqiqot natijalari hayvonlarning sog‘lig‘i va xulq-atvorini birgalikda hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi, shuningdek, veterinariya amaliyotida jarrohlikning xavfsizligi va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Tadqiqot jarayonida olingan ma’lumotlar hayvonlarning ruhiy holati va postoperativ tiklanish jarayonini yaxshilash bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishga imkon beradi.

Materiallar va usullar. Tadqiqotimizni 2025-yilda veterinariya klinikalarida o‘tkazdik. Tadqiqot obyekti sifatida turli yosh va jinsdagi itlar tanlandi. Har bir hayvon klinik ko‘rikdan o‘tkazilib, quloq shikastlanish darajasi, umumiy sog‘lik holati va xulq-atvori baholandi. Umumiy hisobda 30 ta it tadqiqotda ishtirok etdi va barcha ishlar etik va veterinariya qoidalariga muvofiq bajarildi. Quloq amputatsiyasi jarayoni uch xil usul bo‘yicha amalga oshirildi. Birinchi usul — klassik kesish, bunda quloqning shikastlangan qismi to‘g‘ri chiziq bo‘yicha kesildi. Ikkinchi usul — V-shaklida kesish, bu usul quloq uchida V shaklida kesik hosil qilish orqali qon ketishni kamaytirishga va tiklanishni tezlashtirishga imkon berdi. Uchinchi usul — kosmetik amputatsiya bo‘lib, bu usul quloqning estetik ko‘rinishini saqlashga qaratilgan edi.

Barcha jarrohlik protseduralari antiseptik sharoitda bajarildi. Postoperativ davrda hayvonlarga og‘riqni kamaytiruvchi vositalar va antiseptik preparatlar berildi. Shuningdek, hayvonlarning ruhiy holatini saqlash va stressni kamaytirish maqsadida qo‘shimcha chora-tadbirlar qo‘llanildi. Postoperativ davrda itlarning stress darajasi va xulq-atvori muntazam kuzatildi. Stress belgilarini aniqlash uchun titroq, hushtak, qichishish, yotish, ovqatlanish va umumiy faollik kabi parametrlar baholandi. Har bir itning holati operatsiyadan keyingi 14 kun davomida kundalik qayd etildi. Shu tarzda olingan ma’lumotlar tizimli ravishda qayd etilib, keyingi tahlil uchun tayyorlandi. Natijalarni tahlil qilishda statistik metodlardan foydalangan holda stress belgilarining davomiyligi, tiklanish tezligi va jarrohlik usuli bo‘yicha farqlar solishtirildi. Shu bilan birga, postoperativ parvarishning samaradorligi va hayvonlarning ruhiy holatiga ta’siri ham alohida e’tiborga olindi.

Natijalar. Tadqiqot davomida uch xil quloq amputatsiyasi usuli — klassik kesish, V-shaklida kesish va kosmetik amputatsiya — qo‘llanildi va ularning postoperativ natijalari kuzatildi. Olingan ma’lumotlar shuni ko‘rsatdiki, jarrohlik usuli hayvonning tiklanish tezligi, stress belgilarining davomiyligi va xulq-atvoriga sezilarli ta’sir qiladi. Klassik kesish usulida itlarda postoperativ birinchi kunlarda stress belgilarining kuchayishi, masalan titroq, hushtak va ovqatlanish faolligining pasayishi kuzatildi. Tiklanish jarayoni 10–12 kun davom etdi va hayvonlarning xulq-atvori asta-sekin normallashti. V-shaklida kesish usulida esa qon ketish va yallig‘lanish minimal bo‘lib, stress belgilarining davomiyligi qisqaroq — 1–2 kun ichida pasaydi, tiklanish jarayoni esa 7–9 kun ichida yakunlandi.

Kosmetik amputatsiya usuli esa postoperativ estetik natijani saqlab, stress belgilarining eng qisqa davom etishiga olib keldi — ko‘pincha bir kun ichida sezilarli kamayish kuzatildi. Tiklanish jarayoni 6–8 kun ichida yakunlandi, itlarning ovqatlanish, harakat va ijtimoiy faolligi tezda normallashti. Shu tarzda, muntazam postoperativ parvarish va og‘riqni kamaytiruvchi choralari hayvonlarning ruhiy holatini yaxshilash, tiklanish jarayonini tezlashtirish va jarrohlik samaradorligini oshirishda muhim rol o‘ynadi.

Мухокана. Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, quloq amputatsiyasi usuli itlarning postoperativ stress darajasi va tiklanish tezligiga bevosita ta'sir qiladi. Klassik kesish usulida stress belgilarining uzoq davom etishi va tiklanish jarayonining nisbatan sekin kechishi, hayvonlarning ruhiy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligini ko'rsatdi. Aksincha, V-shaklida kesish va kosmetik amputatsiya usullari stress belgilarini kamaytirib, tiklanishni tezlashtirish bilan birga quloqning estetik ko'rinishini saqlashga imkon berdi. Postoperativ davrda muntazam parvarish va og'riqni kamaytiruvchi choralar itlarning ruhiy holatini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlanadi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, jarrohlik usuli tanlanayotganda nafaqat fiziologik, balki psixologik jihatlar ham hisobga olinishi zarur. Bu veterinariya amaliyotida hayvonlarning sog'lig'i va farovonligini ta'minlash, postoperativ tiklanish jarayonini samarali qilish va jarrohlik samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Shuningdek, hayvonlarning xulq-atvorini va stress darajasini kuzatish orqali jarrohlik protseduralarining klinik samaradorligini baholash mumkin. Bu yondashuv veterinariya amaliyotida quloq amputatsiyasini nafaqat xavfsiz, balki hayvonlar uchun minimal stress bilan amalga oshirishni ta'minlaydi, shuningdek, kelajakdagi tadqiqotlar va tavsiyalar ishlab chiqishga asos bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, itlarda quloq amputatsiyasi turli jarrohlik usullari bilan amalga oshirilganda postoperativ stress darajasi va tiklanish jarayoni sezilarli darajada farqlanadi. Klassik kesish usulida stress belgilarining uzoq davom etishi va tiklanishning nisbatan sekinligi kuzatilsa, V-shaklida kesish va kosmetik amputatsiya usullari stressni kamaytirib, tiklanishni tezlashtirdi va quloqning estetik ko'rinishini saqlab qoldi. Shu bilan birga, muntazam postoperativ parvarish va og'riqni kamaytiruvchi choralar hayvonlarning ruhiy holatini yaxshilash, tiklanish jarayonini samarali qilish va jarrohlik samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, quloq amputatsiyasida nafaqat fiziologik, balki psixologik jihatlar ham hisobga olinishi zarur, chunki bu yondashuv hayvonlarning sog'lig'i va farovonligini ta'minlash, postoperativ tiklanishni tezlashtirish va veterinariya

amaliyotida jarrohlik protseduralarini xavfsiz va samarali amalga oshirish imkonini beradi. Shu tarzda, itlarda quloq amputatsiyasi jarayoni nafaqat hayvonlarning fiziologik ehtiyojlariga, balki ruhiy holatini hisobga olgan holda rejalashtirilishi lozimligi ilmiy jihatdan tasdiqlanadi.

Foydalangan adabiyotlar

1. Axmedov, B., & Yo'ldoshev, M. (2020). Yirik shoxli qoramollarda tuyuq kasalliklarini davolash amaliyoti. Toshkent: Veterinariya nashriyoti. (O'zbekcha)
2. Шакарбоев, Э. Б., Азимов, Д. А., Голованов, В. И., Кузнецов, Д. Н., Урымбетов, А. А., & Каниязов, А. Ж. (2017). Гельминты лошадей Узбекистана. Ветеринария, (5), 29-32.
3. Урымбетов, А. А., & Бобокулов, Н. А. (2024). Молочность каракульских овец окраски сур каракалпакского породного типа. Овцы, козы, шерстяное дело, (1), 24-26.
4. Урымбетов, А. А. (2019). Репродуктивный потенциал каракульских овец сур каракалпакского породного типа в зависимости от условий содержания на северо-западе Кызылкумов. Экологический Вестник Северного Кавказа, 15(4), 91-93.
5. Shakarboev, E., Safarova, F., Azimov, D., & Urimbetov, A. (2015). FAUNA, ECOLOGY AND TAXONOMY OF CYPRINIFORMES FISH HELMINTHS IN UZBEKISTAN. The Journal of Microbiology, Biotechnology and Food Sciences, 5(1), 88.
6. ФАНЛАР, Ў. Р., & БЎЛИМИ, А. М. (2023). Хоразм маъмун академияси ахборотномаси. Вестник Хорезмской академии Маъмуна, 4(2).
7. Holmurotov, I. (2024). Janubiy Qoraqalpog'istondagi birikmali oykonimlarning o'ziga xos xususiyatlari. IMRAS, 7(3), 140-144.
8. Holmurotov, I., Eshanova, T., & Xo'jamurotova, A. (2024, November). TALABALARDA MUSTAQIL TA'LIM OLISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH USULLARI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14235516>. In International scientific and practical conference (Vol. 1, No. 1, pp. 415-418).

9. Xolmuratov, I. (2023). QORAKO'LCHLIKNI RIVOJLANTIRISHDA JUN MAHSULOTLARINING MUHIMLIGI XUSUSIDA BA'ZI MULOHAZALAR. Science and innovation, 2(Special Issue 8), 371-374.
10. Холмуратов, И. (2021). Этимологический анализ некоторых ойконимов Южного Каракалпакстана. Электронный инновационный вестник, (2), 23-24.
11. Юнусов, Х., Комилжонов, С., & Федотов, Д. (2024). МОРФОЛОГИЯ ЯИЧНИКОВ У КРУПНОГО РОГАТОГО СКОТА В НЕКОТОРЫЕ ВОЗРАСТНЫЕ ПЕРИОДЫ. Вестник Ошского государственного университета. Сельское хозяйство: агрономия, ветеринария и зоотехния, (1), 74-80.
12. Юнусов, Х. Б., Федотов, Д. Н., Васютенок, В. И., Сафаров, А. А., & Комилжонов, С. К. (2022). Основы перепеловодства и повышения яйценоскости птицы.
13. Федотов, Д. Н., Комилжонов, С. К., & Кучинский, М. П. (2019). Структурно-функциональная характеристика яичников у крупного рогатого скота при применении витаминно-минерального препарата «Антимиопатик».
14. Юнусов, Х. Б., & Комилжонов, С. К. (2025). Влияние витаминно-минерального препарата на обмен некоторых минеральных веществ в крови у крупного рогатого скота.
15. Комилжонов, С. К. (2025). Морфологические изменения фолликулярного аппарата яичника крупного рогатого скота при применении витаминно-минерального препарата.
16. Юнусов, Х. Б., & Комилжонов, С. К. (2024). Особенности морфологических изменений яичников при их гипофункции у коров.
17. Мадрахимов, Ш. Н. (2024). Сут-гўшт йўналишидаги қорамол зотлар маҳсулдорлигини оширишнинг селекцион-технологик асаслари. *Автореферат. Қишлоқ хўжалиги фанлари доктори*, 72.
18. Sagizbaev M.O., Utebergenova T.M. Quloq amputatsiyasi bo'lgan itlarning hayot sifatiga ta'siri va reabilitatsiyasi // "Veterinariya meditsinasining zamonaviy ilm-

- fan yutuqlari va chorvachilikni rivojlantirishning istiqbollari” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to‘plami. – Nukus, 23-may 2025-yil. – B. 190–194.
19. Qadirberganov B.G., Raximov O.R., Utepbergenova T.M. Itlarda oldingi oyoq amputatsiyasi: klinik ko‘rsatmalar, reabilitatsiya va hayot sifatiga ta’siri // “Veterinariya meditsinasining zamonaviy ilm-fan yutuqlari va chorvachilikni rivojlantirishning istiqbollari” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to‘plami. – Nukus, 23-may 2025-yil. – B. 69–73.
20. Мадрахимов, Ш. Н., & Рузибоев, Н. Р. (2022). Саноат асосида чатиштиришдан олинган F1 дурагай авлодларининг усиш курсаткичлари. Ж.“Chorvachilik va naslchilik ishi, 4, 26.
21. Мамадуллаев, Г., Мадрахимов, Ш., Бойбулов, Б., & Амиров, Ш. (2023). СПРАВОЧНЫЕ показатели крови лошадей карабаирской породы. in Library, 4(4), 34-36.
22. Sarsenbaeva G.B., Utepbergenova T.M., Kamalova A.I. Qishloq xo‘jalik hayvonlarida regional anesteziya usullarini bajarish texnikasi // “Orolbo‘yi hududida chorvachilikda innovatsion texnologiyalar va rivojlantirishning istiqbollari” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to‘plami. – Nukus, 25-aprel 2025-yil. – B. 120–123.
23. Madrahimov, S. N. (2023). The effect of feeding on the expression of the hereditary opportunities of monbelyard bulis belonging to different genotypes.
24. Madrakhimov, S., & Roziboev, N. (2023). Growth and development of F1 hybrid progenies of Schwitz cows using beef breeds. In E3S Web of Conferences (Vol. 371, p. 01003). EDP Sciences.
25. Хакимов З., Уринов У., Саидова М., Нарманов О., Эрназаров Д., Ходжаева З., ... и Очилов Ю. (2025). Биоразнообразие насекомых в Узбекистане: от обширных степей до берегов Каспия – краеугольный камень евразийских экосистем. *Каспийский журнал экологических наук*, 23 (4), 1101-1105.
26. Ниязов Х., Эрназаров Д., Авезимбетов С., Реджепбаев Дж. С. и Шакилов У. (2025). Различные методы лечения искусственного гнойно-некротического

процесса у кроликов. В BIO Web of Conferences (том 181, стр. 01007). ЭДП наук. Ernazarov, D. A. (2024, October). The Effect of 10% Blood Herb (Chistotel)(Chelidoii Herba) Ointment and 10% Aloe Extract Ointment on the Inflammation Process. In International Congress on Biological, Physical And Chemical Studies (ITALY) (Vol. 5, pp. 69-73).